

SBM1063 Fruering I

Bygherrerapport

Fruering sogn, Hjelslev Herred, tidl. Skanderborg amt. Stednr: 160204. sb.nr. 57.

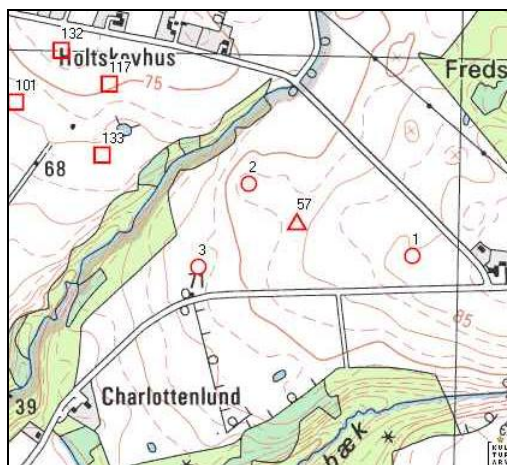
Ved en arkæologisk forundersøgelse af et 16 hektar stort område forud for en eventuel byggemodning fremkom anlægsspor i form af jernudvindingsovne, stolpehuller og gruber. Der kunne udskilles i alt 23 jernudvindingsovne, 2 langhuse og et muligt hegnsløb. Fundene dateres til førromersk, ældre romersk og yngre romersk jernalder. Daglig leder Dorte Tøfting, Skanderborg Museum juni 2007.

SKANDERBORG MUSEUM

Baggrund for undersøgelsen

Tidligere arkæologiske undersøgelser er sammen med den topografiske beskaffenhed af området indgået i vurderingen af områdets arkæologiske interesse.

1 Arkæologiske lokaliteter i området ved Fruering. Kilde: www.dkconline.dk (Det kulturhistoriske centralregister). Tallene på kortet refererer til sognebeskrivelsesnumrene. SBM1063 Fruering I har SB-nummer: 57.

Nordvest for det undersøgte areal er der igennem 1980-erne og 1990-erne fremkommet flere fund af arkæologisk interesse. Fundene dækker over en bred arkæologisk og historisk tidsperiode fra bondestenalder til efterreformatorisk tid.

I 1988 blev der ved en mindre undersøgelse (**SB101**) fundet to gruber indeholdende keramik fra førromersk jernalder og i 1996 fremkom der flere gruber med samme datering ved en mindre undersøgelse lige nordøst for førstnævnte. Under anlæggelse af en have i samme område blev der i 1998 fundet en mønt, der kunne erklæres for danefæ. Mønten (en daler) er præget i 1623 i Braunschweig-Lüneburg-Harburg og opbevares på Nationalmuseet.

Under forlængelse af Holtskovvej til Holtskovgårdsvej foretog Skanderborg Museum i 1995 en arkæologisk undersøgelse (**SB117**). Ved undersøgelsen fremkom større og mindre gruber, kogestensgruber (jordovne til madlavning) og stolpehuller. 7 af stolpehullerne udgjorde en hustomt fra førromersk jernalder og gruberne indeholdt keramik fra samme periode.

Ved **SB132** foretoges forundersøgelser i forbindelse med byggemodninger i hhv 1997 og 2001. Ved undersøgelserne fremkom spor af bopladsaktivitet fra ældre førromersk jernalder og enkeltfund fra sen yngre stenalder (bondestenalder)/ ældre bronzealder. Der var flere lertagningsgruber, kogestensgruber og affaldsgruber samt store mængder keramik. Desuden knusesten og skraber af bjergart. Fire treskibede langhuse fra førromersk jernalder og en bådformet grav med brændte ben fra jernalderen fremkom under en udgravning (**SB133**) forestået af Skanderborg Museum i 1998. Ved to af langhusene kunne der udskilles tilhørende hegnsløb.

På det forundersøgte areal findes to overpløjede gravhøje (SB1 og SB2). Disse dateres til oldtid og er efter aftale med lodsejer/bygherre ikke medtaget i forundersøgelsen, da de planlægges friholdt for jordarbejde i forbindelse med en eventuel byggemodning. Umiddelbart udenfor undersøgelsens vestligste grænse ses endnu en overpløjet gravhøj (SB3), der ligesom de øvrige gravhøje, dateres til oldtid. Alle tre gravhøje er blevet nyopmålt med GPS i forbindelse med forundersøgelsens planlægning.

Topografi

Arealet skråner nedad mod nord og nordøst og generelt er der flere mindre lavninger fordelt ud over området. Gravhøjstomterne SB1 og SB2 er begge placeret på naturlige forhøjninger i området. Ved SB2 skråner området meget nedad mod nordøst. Centralt på arealet ses et højere beliggende jævnt plateau. Undergrunden består af ler og muldtykkelsen er ca. 20-30 cm. Der er kun ganske få og små pletter af sandet undergrund.

Administrative data

I forbindelse med et nyt udstykningsareal på ca. 16 ha i det nye byudviklingsområde Anebjerg mellem Højvangen og Gram i Skanderborg kommune har Skanderborg Museum foretaget en arkæologisk forundersøgelse. Lodsejer Erik Jacobsen betaler for forundersøgelsen.

Lodsejer: Erik Jacobsen, Vestermøllevej 7, 8660 Skanderborg

Mulig køber: Roesen Mossø Aps, Maskedal 40, 8660 Skanderborg

Arbejdet blev udført af arkæolog Dorthe Bak Tøfting (daglig udgravningsleder) og arkæolog Rikke Isler, begge ansat ved Skanderborg Museum. Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Helle Reinholdt og arkæolog Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Skanderborg Museums journalnummer: SBM1063 Fruering I

Sogn: Fruering, Herred: Hjelmlev, Amt: Skanderborg (Århus), Ejerlav: 1040451 Fruering By, Fruering, Matr.nr.: 12v og 13c (2007). Stednr: 160204

Kulturarvsstyrelsens (KUAS) journalnummer: For 2003-2123-1395

Dokumentationsmaterialet fra forundersøgelsen, bestående af beretning, plantegninger, fund og foto opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, Skanderborg, hvor det efter anmodning kan forevises.

Undersøgelsens forløb

Undersøgelsen foregik i perioden fra d. 14. juni til d. 29. juni 2007. Gravning af søgegrøfterne foregik i perioden 14. juni til 26. juni og maskinkraften blev leveret af Frisesdahl A/S. Den efterfølgende tildækning af grøfterne i perioden d. 26. juni til d. 3. juli blev ligeledes udført af Frisesdahl A/S.

Der blev udlagt 25 grøfter med en samlet længde på 4810 m. Grøfterne var ca. 2 meter brede og blev udlagt med 20 meters mellemrum. Efter gravningen af grøfterne blev grøfter og anlæg opmålt med GPS. Efterfølgende blev alle grøfter tildækket.

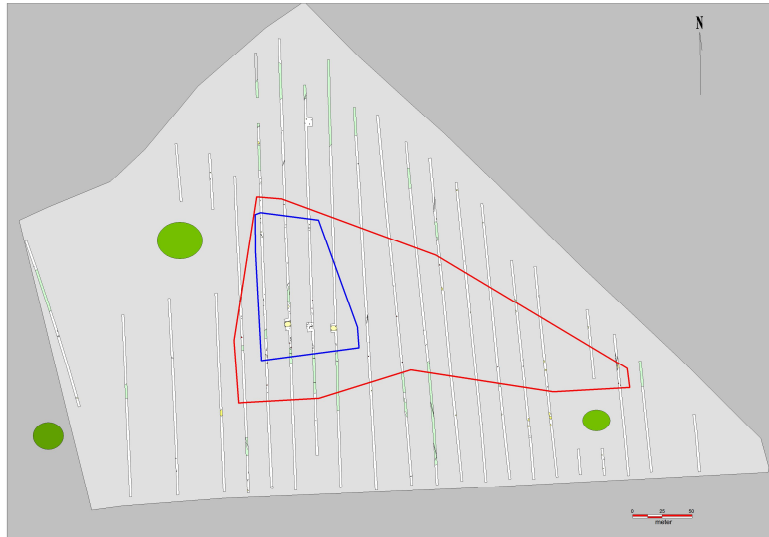
2. Under gravning af de nord-syd løbende grøfter

Stolpehuller og gruber blev snittet efter behov og fundene herfra indsamlet. Alle anlæg blev fortløbende nummereret startende med A1. Fundene blev ligeledes fortløbende nummereret startende med X1. Der blev givet i alt 223 A-numre og 32 X-nr. Profiltegningerne blev nummereret fra PFT1 til PFT5.

Forundersøgelsens resultater

Hovedparten af fundene koncentrerer sig på det højere beliggende plateau midt på det forundersøgte areal. Arealet markeret med rødt viser udbredelsen af de i alt 23 jernudvindingsovne, der er fremkommet ved undersøgelsen. Indenfor arealet markeret med blåt ses den største koncentration af bebyggelsesspor i form af stolpehuller, tagbærende stolper og enkelte gruber. De grønne cirkler markerer de overpløjede gravhøje SB1-3.

3. Oversigt over forundersøgelsen. Arealet markeret med rødt viser udbredelsen af jernudvindingsovne. Arealet markeret med blåt viser den største koncentration af bebyggelsesspor i form af stolpehuller, tagbærende stolper samt enkelte gruber. De grønne cirkler markerer de overpløjede gravhøje SB1-3.

Bronzealder ca. 1700 - 500 f.Kr.

I en enkelt grube blev der fundet keramik, der muligvis kan dateres til bronzealder. Udover dette fund er der ikke registreret yderligere tegn på aktivitet i bronzealderen.

Jernalder ca. 500 f.Kr.- 800 e.Kr.

I grøft 17 og grøft 15 blev der fundet tagbærende stolper hørende til to langhuse. Desuden blev der i grøft 16 fundet et muligt hegn.

det er sandsynligt at der findes flere huse på arealet idet der var mange meget tydelige stolpehuller og flere var af en størrelse, som indikerer at de muligvis har været tagbærende. Desværre lod disse sig ikke udskille i egentlige konstruktioner i forbindelse med undersøgelsen.

K1 – langhus fra jernalderen:

K1 udgøres af de tagbærende stolper A92, A93 og A148. Den tagbærende stolpe hørende til A93 kunne ikke erkendes og kan eventuelt være forsvundet pga. en stor mængde nedbør og heraf følgende mudder. A148 blev ikke snittet men fremstod meget tydelig på overfladen og mindede i farven om de to øvrige stolpehuller.

Stolpehullerne indeholdt ingen fund og det har derfor ikke været muligt at datere K1 nærmere end jernalderen.

K2 – langhus:

K2 udgøres af de tagbærende stolper A21, A22, A198 og A199. A21 og A22 blev snittet. A198 og A199 blev ikke snittet, men var meget tydelige på overfladen og mindede i farven om A21 og A22.

Der blev fundet enkelte mindre stykker keramik i A21, men disse kunne desværre ikke datere langhuset nærmere end til jernalder.

K3- hegn:

K3 udgøres af A39, A40, A41, A116, A117, A118, A123. Stolpehullerne A39, A40 og A41 blev alle snittet og er tydelige mindre stolper der kan være del af et hegnsløb. De øvrige stolpehuller er ikke snittet men minder i farve om disse. Det mulige hegnsløb kan ikke dateres men må formodes at stamme fra jernalderen.

Førromersk jernalder ca. 500 f.Kr. – 0

Keramik fra førromersk jernalder blev fundet i følgende anlæg: A1, A2, A9, A18, A88. Det drejer sig om gruber (A1, A2, A9) og vådbundsområder (A18, A88).

Romersk jernalder ca. 0 - 375 e.Kr. samt Ældre germansk jernalder (375-600 e.Kr.)

Der er fundet keramik i både gruber og enkelte stolpehuller der kan dateres til henholdsvis ældre og yngre romersk jernalder.

4. Del af ornamenteret kar fra yngre romersk jernalder

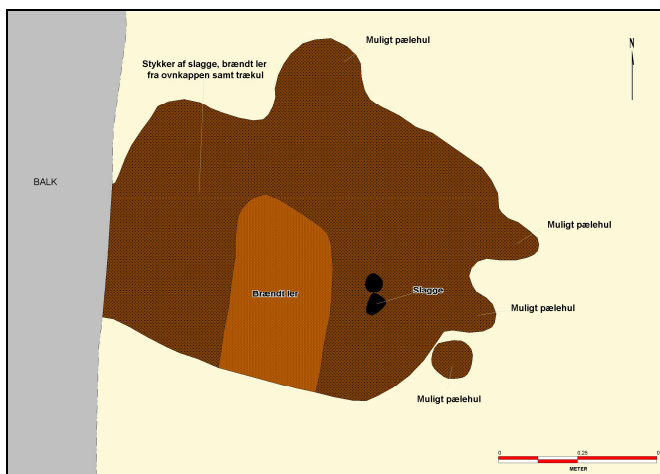
Jernudvindingsovne:

Der er fremkommet 23 slaggegruber, der hver for sig repræsenterer én jernudvindingsovn. Som Fig.3 viser, fordeler ovnene sig over et større område på det undersøgte areal.

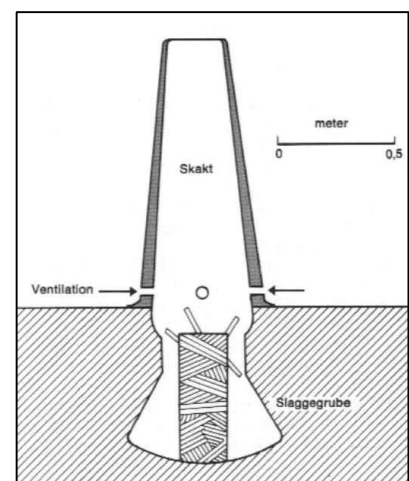
Slaggegruberne varierer i størrelse fra ca. 60 cm i diameter til omkring 100 cm. De fleste dog i intervallet 60-70 cm i diameter.

Én jernudvindingsovn blev undersøgt nærmere. Der fandtes rester af lerkappen og enkelte forkullede frø, som muligvis stammer fra den halm/ukrudtsprop der har isoleret slaggegruben fra den overliggende ovn i starten af brændingsprocessen. Frøene er ikke artsbestemt.

Slaggegruben var gravet ned i undergrunden umiddelbart under selve ovnen og denne type slaggegrubeovn dateres til perioden fra ca. 200 e.Kr. til ca. 600 e.Kr. (yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder). De øvrige ovne på området menes at være af samme type og er dermed fra samme periode.

5. Tegning af jernudvindingsovn, som den ser ud i fladen.

6. Jernudvindingsovn fra jernalderen. Kilde: Arkæologi leksikon s. 142.

Jernudvindingsovnene der blev benyttet i den danske oldtid kaldes den direkte metode. Ovnene nåede op på ca. 1000-1400 grader og temperaturen blev dermed holdt under jernets smeltepunkt på 1535 grader. Dermed var det kun slagge og øvrige urenheder i malmen der smeltede og endte i den underliggende

slaggegrube. Luppen – eller jernsvampen - lå tilbage i bunden af oven og denne måtte brydes ned for at få jernet ud.

Fremtidigt arbejde

Fundet af 23 jernudvindingsovne er af stor arkæologisk interesse både lokalt og regionalt. Det vil være af stor værdi at få mere viden om den jernudvinding der er foregået på stedet. Det forventes at der er mange endnu uopdagede jernudvindingsovne på arealet og det vil være af interesse at få et overblik over pladsens størrelse. Ydermere vil en egentlig udgravning af området muliggøre en grundigere undersøgelse af jernudvindingsovnene end en forundersøgelse tillader.

Fundet af 2 langhuse og et muligt hegn samt keramik fra henholdsvis førromersk jernalder og romersk jernalder viser, at der har været aktivitet på området igennem flere århundreder. Tidligere arkæologiske undersøgelser i nærområdet har vist aktivitetsspor fra samme perioder af jernalderen.

På baggrund af ovennævnte anbefales en systematisk udgravning af de 3,3 hektar (jf. fig. 3) indenfor hvilke jernudvindingsovnene og bebyggelsessporene koncentrerer sig. Alternativt kan arealet friholdes for jordarbejde.

Gravhøjene er ikke forundersøgt efter aftale med bygherre da områderne skal friholdes for jordarbejde. Hvis der planlægges jorddepoter på de to overpløjede gravhøje anbefales det imidlertid, at disse udgraves før det sker, da jorddepoter kan have en skadelig virkning på de underliggende jordlag. Det vil være ødelæggende for eventuelle arkæologiske vidnesbyrd.

Skanderborg Museum, juli 2007

Cand.mag. Dorthe Bak Tøfting

Tidstavle

år	periode					
1600	Nyere tid			Historisk tid		
1536	Renæssance					
1050	Middelalder	Senmiddelalder Højmiddelalder Tidlig middelalder				
775/800	Vikingetid		ynge ældre	Jernalder		
375	Germansk jernalder		ynge ældre			
0	Romersk jernalder		ynge ældre			
500	Førromersk (keltisk) jernalder		III II I			
1100	Yngre bronzealder		VI V IV	Bronzealder		
1700	Ældre bronzealder		III II I			
2350	Senneolitikum		C B A			
2800	Stridsøksekultur/ Enkeltgravskultur/ Mellemneolitikum B	Overgravstid Bundgravstid Undergravstid		Neolitikum	Yngre stenalder	
3300	Jættestuetid/ Tragtbægerkultur/ Mellemneolitikum A		V III/VI II I			Grube- keramisk kultur
3900	Dyssetid/ Fuchsberg/ Tragtbægerkultur/ Tidlig neolitikum		C B A			
5400	Ertebøllekultur		ynge ældre			Mesolitikum
6400	Kongemosekultur		ynge ældre			
9600	Maglemosekultur		5 4 3 2 1 0			
10900	Ahrensburgkultur	Yngre Dryas		Palæolitikum	Ældre stenalder	
12700	Brommekultur Federmesserkultur	Allerød				
	Hamburgkultur	Bølling				

Litteratur og andre henvisninger

http://www.ecomuseum.dk/historier/det_midtjyske_jern.htm

Drengsted. Bebyggelse, jernproduktion og agerbrug i yngre romersk og ældre germansk jernalder. Peter Hambro Mikkelsen og Lars Christian Nørbach. Moesgård Museum. Jysk arkæologisk selskab. 2003.

Myremalmens mestre. Forsøg med fortiden 8. Henriette Lyngstrøm. Historisk-arkæologisk Forsøgscenter Lejre. 2002

Da klinger i muld. 25 års arkæologi i Danmark. Redaktion: Steen Hvass og Birger Storgaard. Jysk arkæologisk Selskab, Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. 1993.

Arkæologisk Leksikon. Redaktion: Lotte Hedeager, Kristian Kristiansen. Politikens forlag. 1985.